

És sostenible l'esport actual?

Una anàlisi des de la perspectiva ètica

■ KLAUS HEINEMANN

Catedràtic emèrit de Sociologia de la Universitat Hamburg (Alemanya)
i autor de textos i director de cursos
del Campus Virtual de l'Esport de l'INEF de Catalunya

Klaus Heinemann en el curs de la seva intervenció
(Font: BPMO photo).

■ Abstract

It is difficult to answer the proposed question from a general point of view because of the heterogeneity and permanent evolution of sport. From this starting point questions related with the sustainability of sport are analysed. It is very difficult to control sport evolution and to ensure its ideals, values and ethical basis. Sport, and especially top-level sport, is confronted with external requirements, interests and expectations that are not compatible with sport ethics. These external influences make difficult the achievement of the equal opportunities principle and the respect of human dignity in sport. However, the problem is that if sport does not respect anymore this equality principle and the dignity of sport people it will lose its credibility.

■ Key words

Sustainability, Sport heterogeneity, Sport ethics, Human dignity, Equal opportunities

Resum

L'article planteja la dificultat de respondre a la pregunta en termes generals, perquè l'esport és un fenomen molt heterogeni i també sotmès a una evolució constant. Partint d'aquesta constatació, s'analitzen les qüestions que afecten la sostenibilitat de l'esport actual. Es considera que la possibilitat de controlar l'evolució de l'esport i alhora també d'imposar i assegurar els propis ideals, valors i bases ètiques és molt limitada. L'esport, i per damunt de tot l'esport d'alt rendiment, s'enfronta a exigències, interessos i expectatives externes que són difícils de satisfer sense infligir l'ètica esportiva. Aquestes influències externes fan cada vegada més difícil que es compleixi el principi d'igualtat d'oportunitats i que es respecti la dignitat de les persones que practiquen l'esport. Tanmateix, el problema radica en el fet que si l'esport deixa de respectar aquest principi d'igualtat i la dignitat dels practicants, podrà la seva credibilitat.

És sostenible l'esport actual?

Aquesta és la qüestió plantejada per trobar una resposta durant una de les sessions del Diàleg "Esport Diàleg Universal" del Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004. Com es pot esperar, el resultat d'aquesta mena de debats és poc convincent atès que es planteja la discussió sobre una qüestió per a la qual, com que és tan general, és impossible trobar una resposta que satisfaci

■ Paraules clau

Sostenibilitat, Heterogeneïtat de l'esport, Ètica esportiva, Dignitat humana, Igualtat d'oportunitats

alhora tothom. Vull explicar aquí les raons del meu escepticisme. Per fer-ho, començo amb dos exemples:

Dos exemples i el seu significat

El problema principal al qual s'enfrontava l'esport en els anys 70 era el de com salvaguardar la supervivència de l'esport amateur, sobretot pel que fa als participants en els Jocs Olímpics, davant l'amenaça de la creixent comercialització de l'esport. Es temia que amb la pèrdua de la categoria d'amateur es veiés amenaçada la mateixa identitat de l'esport, es destruïssin ideals fonamentals, s'abandonés l'ètica de l'esport, per tal com l'esport organitzat en associacions i clubs esportius es trobava en contraposició a l'activitat professional, al mercat i als beneficis econòmics. La racionalitat econòmica, les lleis del mercat i la comercialització de l'esport es trobaven fora de la seva ideologia i de la pròpia interpretació; els seus ideals: la solidaritat, el no als interessos individualistes, el seu caràcter voluntari, el no professionalisme, l'activitat en comunitat, el no associacionisme. Aquest caràcter voluntari, el seu idealisme, el finançament dels membres i les grans subvencions estatals feien possible, 'de passada', els èxits de les associacions i clubs esportius. L'esportista que guanya diners no és esportista, es deia. Els ideals de l'amateurisme i les restriccions en la publicitat limitaven la utilització econòmica de l'esport.¹

¹ Fins als anys vuitanta, com és sabut, era mal vist i fins i tot era prohibit guanyar diners amb l'esport. Això es reflecteix en molts exemples: Jim Thorpe, per exemple, va perdre la medalla d'or, que havia guanyat en 1912 als Jocs

Però tots els esforços per salvar l'ideal de l'amateur davant del poder del mercat van ser inútils. A mitjan dels 80 es va claudicar definitivament. L'esport va passar a ser una professió, un mitjà per aconseguir ingressos econòmics.

En 1979, un grup de científics va plantejar a la *Deutsche Sportbund* (DSB: Federació d'Esports d'Alemanya, organització no estatal que agrupa tot l'esport alemany) l'opinió que caldria prestar la màxima atenció al problema de la relació entre esport i medi ambient. Però quan es va presentar a la Junta General de la DSB un concepte relacionat amb el tema, aquest es va rebre amb somriures (de vegades de menyspreu) i sovint amb rialles (despectives) –“quines idees més estranyes planteegen els científics”–; segons l'opinió generalitzada, l'esport i el medi ambient no eren un tema d'actualitat. Cinc anys més tard, la DSB va crear una comissió de gran pes polític anomenada “esport i medi ambient”, gairebé sense presència de científics. No es pot suposar que la DSB descobrís sobtadament el seu amor pel medi ambient; més aviat es tractava que el moviment ecologista i les seves organitzacions anaven assolint cada vegada més importància a Alemanya i suposaven, per tant, una amenaça per al normal desenvolupament de l'esport. Aquesta situació requeria una reacció.

La ceguetat ètica del mercat i la limitada possibilitat de control de l'esport

És evident que la possibilitat de controlar l'evolució de l'esport és molt limitada i al-

hora també ho és d'imposar i assegurar els propis ideals, valors i bases ètiques, com es demostra clarament en l'exemple d'ideal de l'esport amateur. Com es pot explicar això?

L'esport s'ha convertit en una complexa indústria en el marc d'un sistema econòmic de mercat lliure amb una xarxa poc diàfana d'interrelacions industrials basades en una gran diversitat d'interessos que requereixen, per a la seva conjunció, negociacions a diversos nivells.²

El mercat es distingeix per la seva “ceguetat ètica”. O dit d'una altra forma: l'actuació econòmica adreçada al mercat se separa completament de qualsevol principi o consideració ètica (Lammers/ Schmitz, 1995). Precisament aquesta dissociació és la que confereix a l'economia la seva productivitat.³ L'ètica costa diners i redueix, doncs, la competitivitat dintre del mercat (Löhr, 1991). Qui permet que apareguin principis ètics en la seva actuació obra en contra dels seus interessos econòmics. Això seria fatal per dos motius: una organització, el model de comportament de la qual es basa (també) en principis ètics, pateix com a càstig innombrables pèrdues econòmiques i probablement desaparirà a llarg termini del mercat. Tampoc els membres d'una junta directiva no reben l'elogi ni la reelecció perquè hagin dirigit la seva organització com a bones persones amb una responsabilitat ètica, sinó que preval la seva validesa com a bons directius que han aconseguit i continuaran aconseguint un èxit econòmic. És sobretot la gran pressió exercida pels mitjans de comunicació, els patrocinadors i també els clubs esportius que busquen re-

sultats, la que redueix la llibertat de poder actuar de forma èticament responsable.⁴ Els ideals olímpics es converteixen en l'estratègia ideal de màrqueting.

Més endavant, en tractar sobre els drets humans a l'esport i sobre el dopatge, s'exposaran les conseqüències que tot això ocasiona en l'esport.

La relativitat històrica de les situacions conflictives a l'esport

No és possible entendre ni explicar correctament els problemes de l'esport i paral·lelament la qüestió de la seva sostenibilitat sense tenir en compte prèviament el seu rerefons històric i les condicions econòmiques, polítiques i comercials regnants en cada moment. Tant en la bibliografia, com en moltes explicacions i xerrades dels responsables de l'esport, en els mitjans, es planteja una llarga llista de problemes reals que preocupen en aquest moment a les organitzacions de l'esport.⁵ Contínuament se senten queixes sobre:

- La desmesurada magnitud dels Jocs Olímpics; són massa cars, creen infraestructures que després no es poden aprofitar adequadament.
- Les càrregues mediambientals que suposen els grans esdeveniments esportius.
- La immensa dificultat de controlar l'ús de substàncies dopants.
- Els problemes de la comercialització de l'esport i la seva instrumentalització política.

Olímpics, en participar en un joc de beisbol per diners; aquest mateix destí va tenir la parella de patinatge sobre gel, Kilius/Bäumler, perquè ja abans dels Jocs Olímpics on van guanyar una medalla havien signat un contracte professional; l'esquiador austríac Karl Schranz ni tan sols va ser admès als Jocs Olímpics d'Hivern de Sapporo, perquè havia fet publicitat d'una marca de cafè. No es permetia que els monitors d'esquí, per exemple, prenguessin part en els Jocs Olímpics. Si la samarreta o alguna peça de roba d'una estrella de futbol mostrava la marca d'un patrocinador, el futbolista havia de canviar-se de samarreta abans d'iniciar una entrevista per a la televisió, per evitar la 'publicitat personalitzada'; de vegades la televisió només enfocava les cames dels futbolistes per no incorporar la publicitat de les bandes (criticada com a publicitat subliminar). Avui ens sembla ridícul, però a la Federació d'Esports d'Alemanya es va discutir aferrissadament la qüestió de si el logotip publicitari a la màniga de la samarreta d'un atleta podia tenir 8 cm o 9 cm de longitud (Heinemann, 1995, Winkler, 1985).

² En aquesta xarxa s'entrellacen els diferents interessos dels següents elements: els clubs implicats o, en altres casos, els propietaris d'equips; els qui dirigeixen la Lliga, és a dir, les agrupacions professionals o bé els jugadors, àrbitres, entrenadors, preparadors i les seves organitzacions o el seu mànager; els espectadors als estadis i els del televisor; els sectors econòmics dedicats a la indústria del lleure, com ara la televisió, els mitjans impresos, els propietaris dels estadis, etc.; els proveïdors d'aparells, accessoris i vestimenta esportiva; finalment l'Estat, que amb les seves funcions legislatives i executives i amb les seves subvencions, estableix les condicions bàsiques de l'activitat comercial d'aquest sector (Heinemann, 1995).

³ Altres sistemes econòmics, com el socialisme, eren comparativament ineficaces i per tant estaven condemnats al fracàs, perquè rebutjaven l'ànim de lucre individual i la propietat privada i exigien a l'actuació econòmica que tingués en compte alhora uns objectius, motius i conseqüències èticament desitjables.

⁴ Vegeu, per a més detall, Heinemann (2004).

⁵ Vegeu com a exemple Messing/Emrich (1996).

- Els disturbis provocats pels fans i, per damunt de tot, la creixent amenaça dels terroristes i per tant els problemes de seguretat.
- La progressiva incorporació de recursos davant de la reducció en l'augment dels rendiments.
- La cada vegada més gran dependència que l'esport té de les noves tecnologies i els descobriments científics.

Així i tot és impossible comprendre aquests problemes sense explicar l'evolució històrica i la situació actual. De la mateixa manera, qui pot garantir que d'aquí a 10 anys no ens en riurem, d'aquests problemes, i de la forma en què s'està tractant de resoldre'ls, de la mateixa manera que avui és gairebé incomprendible la inútil lluita dels anys 70 del segle passat per mantenir l'ideal de l'esport amateur? La cosa essencial és, de fet, ser més sensible als problemes que influiran en el futur en l'esport i que avui només s'albiren en un horitzó llunyà, sense menysprear-ne la importància. És aquesta l'única forma de poder reaccionar adequadament en el seu moment.

Per exemple, és important plantejar-se que acostumem a pensar que tot evoluciona de forma lineal, com ha estat sempre en el passat. És el que jo mateix anomeno profecia de la corba lineal. Però això es contraposa a totes les experiències de la vida. Tota muntanya té el seu cim, després d'una vall arriba el vessant, després de l'impuls ve la baixada, la sort i la desgràcia no perduren per sempre i per això cal plantejar-se amb prou antelació si l'Olimpisme continuarà evolucionant com fins ara. A l'últim capítol justificarem que no ha de ser necessàriament així.

Els valors i l'ètica en la guerra d'interessos

Per comprendre el significat del terme sostenibilitat ha de plantejar-se en primer lloc la tesi següent: sovint es parla d'"els valors de l'esport". Però aquesta formulació és errònia o si més no equívoca. Més aviat cal partir de la base que l'esport, en si mateix, no té cap valor i tampoc no re-

presenta cap valor. Quan es parla dels valors de l'esport es fa referència més aviat a una valoració (positiva) dels efectes o les funcions –per exemple per a la socialització i l'educació, per a la integració social, per a la salut– que comporta realment la pràctica esportiva o que com a mínim s'espera d'obtenir –el mateix esportista, les associacions o clubs o també els polítics. Els valors de l'esport són les valoracions dels seus efectes realitzades per diferents tipus d'organitzacions (Heinemann, 2001).

Si això s'aplica a la qüestió que aquí ens plantejem podem dir que la sostenibilitat no és una característica de l'esport en si mateix, sinó una valoració dels efectes derivats, provocats o també temuts del (corresponent) esport.

Per aquest motiu la pregunta "És sostenible l'esport actual?" tampoc està plantejada correctament: parlant amb precisió hauríem de dir: com valoren –positivament o negativament– els diferents grups de persones, organitzacions, indústries de l'esport, polítics, partits polítics, grups ecologistes, esglésies, sindicats, els mateixos esportistes, mitjans, etc., l'evolució, les funcions, conseqüències, efectes derivats de les diferents modalitats de l'esport i de la pràctica esportiva?

Tanmateix, aquestes valoracions depenen dels interessos econòmics i polítics del moment, de les ideologies representades, de les bases ètiques de cada un dels grups i, naturalment, també del poder de defensar i d'imposar els propis interessos i valors davant d'altres. No hi ha dubte que és distinta la valoració que de l'esport d'alt rendiment per a nens fan les esglésies i les associacions de protecció de menors o els clubs esportius, que la càrrega mediambiental de l'esport es valora de forma diferent des dels grups ecologistes o des de la indústria turística, que els metges esportius valoren de forma distinta les lesions dels atletes que els responsables (l'entrenador, el director tècnic) de l'èxit esportiu (i per tant, també econòmic) d'un club.

En la societat moderna no hi ha una harmonia entre els interessos econòmics i

polítics ni tampoc unes bases ètiques de conducta reconegudes en general. La cosa habitual a les societats modernes és més aviat una diversitat de formes de vida, una varietat i flexibilitat de maneres de planificar-la i, per tant, una heterogeneïtat en l'orientació dels valors així com una mancada uniformitat de les posicions ètiques. La individualització, considerada característica de les societats modernes, troba la seva imatge en aquesta diferenciació social i cultural de l'orientació dels valors de la societat i dels principis ètics. Cada un dels principis esdevindrà alguna cosa substancial segons l'orientació ètica de la seva actuació. La conseqüència d'això: els principis ètics, així com les conviccions i valoracions ideològiques i religioses ja només tenen una importància privada; ja no gaudeixen per principi del reconeixement general. Quan una organització pren, per exemple, decisions basades en principis ètics o en actuacions impregnades de rerefons religiós o ideològic, es veu obligada normalment a justificar aquesta decisió per no produir una impressió d'irracionalitat (Herms, 1991). Per tot plegat tampoc és possible proporcionar una valoració homogènia, acceptada per tothom, a la qüestió de si l'esport modern és sostenible.

El problema del poder i la influència

Fora d'això, cal no oblidar tampoc el potencial de poder i influència de les diferents organitzacions i grups d'interessos per fer respectar les seves posicions (ètiques, polítiques i econòmiques). Serveix aquí perfectament l'exemple del medi ambient exposat al començament. Tampoc la lluita per l'ideal de l'esport amateur es basava només en principis ètics i ideals de l'esport, sinó més aviat en la recerca del poder i la influència: la prohibició de qualsevol comercialització dels èxits esportius i la popularitat

- Es fonamentava en ideologies que permetien als seus defensors excloure grups de persones que resultaven mo-

lestes, assegurar-se les pròpies posicions i dissimular amb ornaments els seus propis interessos, i

- es devia al temor de les organitzacions esportives i els seus membres que la comercialització suposés una pèrdua de poder i d'influència sobre la realització de l'esport.

És a dir, les organitzacions esportives van intentar d'evitar una comercialització per poder conservar el control sobre l'esport. Les organitzacions esportives –com ara el CIO, les agrupacions professionals nacionals i internacionals– eren fins aleshores els responsables sense limitacions de dictar les normes de l'esport i d'organitzar competicions nacionals i internacionals; establien les condicions per a la seva realització i determinaven qui hi podia participar (Heinemann, 1995). El caràcter afeccionat dels atletes ho permetia; alhora, garantia una organització fructuosa i un finançament basat en el seu caràcter voluntari. Aquesta autonomia de l'esport es va anar reduint a compte de la creixent comercialització, del gradual ascens de la influència dels mitjans de comunicació i de la intervenció de l'Estat. Durant molt de temps les organitzacions esportives han intentat defensar-se de forma vehement –encara que finalment inútil– contra aquesta pèrdua d'influència.

D'aquestes reflexions es conclou que l'esport, i per damunt de tot l'esport d'alt rendiment, s'enfronta a exigències, interessos i expectatives difícils de satisfer, a les posicions ètiques i l'orientació de valors de diferents grups pel que fa a la protecció ecològica, al compliment de compromisos ètics, a la utilitat pública i a una responsabilitat davant de les persones que practiquen un esport i davant de les minories i els grups marginats. L'"ètica de l'esport d'alt rendiment" és així el resultat d'un complex procés de conjunció de diferents exigències, expectatives, valoracions i màximes ètiques de les diferents agrupacions que tenen influència en l'esport i les seves organitzacions. Trobar un consens suposa, en darrer terme, aconseguir un equilibri de poder (Thielmann, 1996, 277). Pot passar, doncs,

que es realitzin concessions que no es consideren èticament correctes, però que són necessàries, perquè no n'hi ha prou amb el propi potencial de poder per imposar-se. Cadascuna de les diverses organitzacions posseeix un potencial de poder i influència diferent per imposar les seves exigències. No es tracta, doncs, fet i fet, d'equilibrar diferents posicions ètiques rellevants, sinó d'establir el poder o el contrapoder que posseeixen les diferents organitzacions per imposar la seva "ètica".

Puntualitzant, podem formular el següent: les bases ètiques d'actuació en l'esport són el resultat –sempre i quan el mercat i la legislació permeti un cert marge d'actuació– d'un complicat procés de conjunció de diferents requeriments, valoracions i màximes ètiques de les diverses agrupacions que influeixen en l'esport i les seves organitzacions (Clarkson, 1995; Feeman, 1993).

L'heterogeneïtat de l'esport i la diversitat de les perspectives

Finalment, cal indicar que "esport" només és un concepte col·lectiu que abasta un ampli espectre d'activitats corporals. Per estudis empírics es coneix la dada que prop del 60 % de la població dels diferents estats europeus practica l'esport. Tanmateix, solament un petit percentatge practica l'esport de competició, i encara són menys els que es dediquen a l'esport d'alt rendiment, molts únicament es dediquen a l'esport per entreteniment. La majoria es planteja conceptes o models d'esport completament diferents a la competició –esport per estar en forma, esport per al temps lliure, esport per a la rehabilitació, esport tradicional, etc. No és possible plantejar el tema "És sostenible l'esport actual?" únicament amb representants d'un esport d'exhibició comercialitzat i professionalitzat, orientat als mitjans de comunicació. Això deixaria a l'ombra moltes modalitats esportives i moltes altres proveïdors –com per exemple la indústria del condicionament físic, la indústria de

l'esport de temps lliure, les organitzacions de l'esport per a tothom, per a rehabilitació, l'esport tradicional. Seria com si s'anallitzessin problemes del tràfic rodat tenint en compte exclusivament els Ferrari i els Porsche.

A això cal afegir-hi que en aquestes enquestes s'inclouen persones que practiquen l'esport o que són espectadors dels esdeveniments esportius o bé els segueixen pels mitjans de comunicació. Són, per tant –dit d'una altra forma–, valoracions de "consumidors" de les més variades formes d'esport. Els "productors" de l'esport presenten tanmateix una perspectiva i unes valoracions completament diferents. Com més heterogènies són les organitzacions de l'esport més respostes diferents es troben per a la pregunta "És sostenible l'esport actual?"

Bases ètiques de l'esport

Així, doncs, queda clar que la resposta a la qüestió "És sostenible l'esport actual?" requereix una anàlisi molt diferenciada, de la qual no ens podem ocupar en aquest moment. No n'hi ha prou amb un simple "sí" o "no" i un resum dels problemes actuals; aquest podria ser, però, el contingut de la meua dissertació, si no existissin principis ètics identificables, reconeguts per tothom i indiscutibles, independentment dels interessos individuals i les actituds ètiques. Podem parlar de no sostenibilitat quan ens adonem o ens aclapara el temor que a l'esport les bases ètiques es trobin amenaçades per errors fonamentals que es poden estar produint en la seva evolució.

Vull esmentar dues d'aquestes bases ètiques:

- Les regles ètiques de l'esport –i es consideren com a tals els drets humans i, sobretot, el respecte a la dignitat de la persona.
- El principi bàsic de la idea de l'esport, és a dir, la igualtat d'oportunitats.

La meua tesi és, doncs, que l'esport es troba en perill atès que

La dignitat de la persona es veu amenaçada quan l'ésser humà esdevé exclusivament un objecte, un mitjà o un instrument i és utilitzat únicament per a una finalitat externa (Font: Fons documental del CIO).

- S'està atemptant de forma massiva i reiterada contra les bases ètiques de l'esport, és a dir, contra els drets humans i la dignitat de la persona.
- S'està atemptant de forma massiva i reiterada contra els fonaments de la idea de l'esport, és a dir, contra el principi de la igualtat d'oportunitats.

Vull explicar-ho i demostrar que principalment, encara que no únicament, és a l'esport d'alt rendiment on s'atempta en més alt grau contra aquests dos principis fonamentals.

El problema de la dignitat de la persona en l'esport

La garantia de la dignitat de la persona es troba recollida a totes les Constitucions de les societats occidentals com a norma fonamental i absoluta –irrevocable i il·limitada–. Mentre que existeixen d'altres drets fonamentals que poden i han de limitar-se per interessos individuals o estatals, la garantia de la dignitat de la persona se sostreu a qualsevol limitació relativitzant –fins i tot del propi Estat, el qual posseeix el monopoli del poder.

Certament el concepte jurídic de “dignitat de la persona” és indeterminat i difícil de

circumscriure, però es reconeix, en general, el següent concepte de dignitat de la persona: la dignitat de la persona es veu amenaçada quan es converteix l'ésser humà exclusivament en un objecte, un mitjà o un instrument i se l'utilitza únicament per a una fi externa (la maximització del benefici, del prestigi esportiu d'un club o d'un país) i ja no és respectat per ell mateix com a subjecte i finalitat.

És precisament a l'esport d'alt rendiment –encara que també en l'evolució que està prenent l'esport de temps lliure– on la dignitat de la persona així entesa es veu més amenaçada. Aquest és el cas quan el cos de l'atleta es converteix en un mer recurs i es redueix, per tant, a un capital que cada vegada ha de ser més productiu i eficient. Les possibilitats de la persona es redueixen a consideracions d'utilitat imposades des de l'exterior. El cos es converteix en un factor de risc dintre de la història de l'èxit de l'esport i ha de fer-se tot allò que sigui tècnicament possible per descartar el risc. Els desenvolupaments tecnològics i científics es posen al servei de la minimització del risc. L'agressivitat tirànica de la tècnica moderna, l'objecte de la qual és el cos de l'atleta, esdevé el mitjà per millorar i incrementar el valor del capital (Pronger 2002).

Em refereixo aquí a dues circumstàncies: 1a, a la pressió massiva que els entrenadors, etc., exerceixen sobre els diferents atletes, perquè adaptin el seu cos a les exigències del tipus d'esport, 2a, i –el que probablement sigui encara més greu–, a la diversitat d'invencions tecnològiques i coneixements científics que s'apliquen al cos (antropotècniques). El problema no és l'esport d'alt rendiment en si, sinó la forma de la seva producció tecnològica moderna (König, 2001).

No vull aturar-me aquí en una multitud d'exemples, només vull cedir la paraula a un representant de la tècnica moderna d'entrenament, que servirà per il·lustrar el que vull dir. Escriu Lehnertz (1991) en un text sobre la tècnica d'entrenament, que “es desatenen molts aspectes humans, però qui cerca l'èxit ha de sumar-se a aquest avenç de la tècnica. L'atleta d'èxit ha de ser capaç de controlar les seves emocions de manera que no interfereixin en l'"aparell tècnic", perquè funcioni al nivell (bio-)mecànic òptim” i d'altres científics de les tècniques d'entrenament utilitzen de forma abreujada el terme “defecte de subjectivitat” per referir-se a emocions, subjectivitat i individualitat de la personalitat, el respecte a la persona com a subjecte; és a dir, tot el que té importància i es troba inherent a la dignitat de la persona esdevé en el marc de la consciència tecnològica, un defecte, un factor pertorbador. És aquest el preu que cal pagar per aconseguir un rendiment cada vegada més virtuós, per allunyar cada vegada més els límits de la capacitat humana de rendiment en l'esport, cosa que ens produeix a nosaltres, ciutadans corrents, una sensació de vertigen que ens arriba a fascinar. De fet, aquesta posició fonamental atempta contra la dignitat de la persona atès que el cos es planteja com una cosa mecànica en essència. Es prescindeix de la possibilitat de l'autodeterminació, no hi ha escapatòria. L'esportista d'alt rendiment ni tan sols gaudeix ja del dret ineludible de:

- Tractar el seu cos com ell vulgui i decideixi.
- Prendre part en les decisions que l'afectin.

- Posseir una integritat física i psíquica sense limitacions.
- Mantenir relacions socials amb aquells que ell mateix ha escollit (Kidd/Donnelly, 2000).

A més a més, cal esmentar una altra forma de lesionar els drets humans, que en l'esport sovint queda encoberta: les pilotes de futbol, les d'handbol, i d'altres, les sabates d'esport, la roba d'esport, etc., es fabriquen majoritàriament a països del Tercer Món, en condicions que no es corresponen gens ni mica amb la nostra idea de treball digne. El treball infantil, que en el nostre món està prohibit estrictament des de fa més de 100 anys, es considera una cosa òbvia en la fabricació de pilotes de futbol i handbol, perquè els nens tenen les mans més fines per realitzar aquest treball. Comprem aquests productes perquè són més barats –la cegueta de l'ètica del mercat.

Encara que els defensors dels drets humans lluiten decididament per aconseguir que el CIO i les federacions internacionals utilitzin exclusivament pilotes que no siguin fabricades per nens, fins ara els resultats no han estat gaire satisfactoris. Esdevé molt impressionant que una organització amb uns ideals tan heroics com el CIO no pugui decidir, en el seu propi terreny, contra l'abús, sobretot dels nens i les dones, i que no intervingui als països subdesenvolupats. Però l'ètica costa diners i si es fabriquessin aquests productes d'acord amb la normativa laboral europea amb prou feines seria possible vendre'ls, a causa del seu preu.

El problema de la igualtat d'oportunitats

Començo a tractar aquí el segon punt, el trencament del principi de la igualtat d'oportunitats en l'esport: la igualtat d'oportunitats, com a idea esportiva fonamental, exigeix que qualsevol competició es desenvolupi en igualtat de condicions d'individus que ja per definició són dife-

L'atemptat continuat i massiu contra aquestes regles ètiques de l'esport i la idea fonamental d'aquest, pot convertir-se en una amenaça per a l'esport –si més no, per al d'alt rendiment– (Font: Fons documental del CIO.)

rents. No es permet de compensar amb mitjans artificials les diferències físiques. Els participants d'una competició han de partir de la mateixa línia de sortida. Aquesta és la norma existent en l'esport i aquesta norma cada vegada es veu més amenaçada. En aquest context cal aturar-se amb més profunditat en el problema del dopatge:

Dopatge

L'esport d'elit depèn econòmicament cada vegada més de les empreses, dels mitjans de comunicació, de la passió que el públic demostra per l'esport als estadis i de l'Estat. Sense aquests recursos econòmics l'esport d'alta competició no podria sobreviure: els Jocs Olímpics, els Campionats Mundials, les seleccions nacionals, fins i tot els esdeveniments esportius locals serien impensables sense les subvencions públiques i moltes vegades sense el ressò als mitjans de comunicació.⁶ Els patrocinadors esperen d'incrementar el seu nivell de popularitat gràcies a l'esport i amb això augmentar també les vendes dels seus productes; als mitjans de comunicació únicament els interessa d'aconseguir grans quotes d'audiència,

perquè només així poden mantenir els alts preus de la publicitat i finançar els enormes costos que suposen els drets de retransmissió; els espectadors busquen una competició emocionant, captivadora i heroica o heroïna de l'esport amb els quals identificar-se; als polítics els interessa el creixement econòmic, l'increment de la identitat nacional o regional o les manifestacions polítiques, per assentar així el seu propi poder o el reconeixement internacional del sistema polític.

Són, doncs, molt diverses les contraprestacions que l'economia, la política, els mitjans de comunicació i el públic esperen de l'esport, però hi ha un interès que els uneix a tots en la mateixa mesura: estan interessats en el fet que l'esport es tradueixi en victòries, en emocionants competicions, on s'aconsegueixin constantment nous rècords i que destaquin herois amb els quals el públic pugui identificar-se. Però aquestes victòries únicament gaudiran d'un valor (per exemple, econòmic) quan es basin en els principis ètics de l'esport. Aquesta ètica estableix també quins mitjans poden utilitzar-se legítimament per aconseguir la victòria i evitar la derrota i quins mitjans són prohibits. I entre aquests mitjans no per-

⁶ Aquesta argumentació es troba més detallada a Heinemann (2001). Vegeu també Schimank (2001).

mesos es troba la ingesta de substàncies dopants que milloren el rendiment. Qui s'adhereix a aquestes regles ha guanyat (també econòmicament), qui infringeix aquestes normes i és descobert, es troba exposat a la condemna moral i a l'aïllament social i ha de comptar no solament amb la privació de victòries i rècords obtinguts anteriorment, sinó també amb la prohibició de participar o fins i tot amb el seu bloqueig –si més no la seva inhabilitació temporal.

Dit d'una altra manera: un esport només té un valor econòmic i polític quan és “net”, és a dir, quan respecta sense limitacions la base ètica de l'esport i renuncia de forma estricta a substàncies de dopatge. Així, l'economia, els mitjans de comunicació, la política i també el públic exigeixen que la victòria només s'obtingui amb els mitjans permessos. L'economia que fa publicitat confia en un esport “net”, perquè així els valors de l'esport es transmeten a la imatge dels seus productes, cosa que confereix a l'esport el valor comercial que posseeix per a l'economia. Cal que ideals de l'esport, com ara la justícia, la igualtat d'oportunitats, el joc regulat, la incorruptibilitat, etc., es facin realitat perquè el públic s'identifiqui amb l'esport; és necessari que l'esport respecti les normes perquè sigui valuós per a la política. L'esport rep ajudes econòmics únicament gràcies als seus èxits esportius, però sempre sent fidels a les normes que l'esport ha establert per a ell mateix, i no utilitzant l'engany, el dopatge, la corrupció i les substàncies no permesses.

I és aquí on es planteja el problema per a les organitzacions esportives i l'esport: no es pot afirmar de forma general que es contraposin entre si els dos objectius –competicions cada vegada més atractives amb nous rècords, herois destacats, d'una banda, tot garantint alhora un “esport net” de l'altra banda. Hi ha, però, moltes dades que indiquen que cada vegada és més difícil que tots dos objectius es facin realitat al mateix temps:

- És molt limitada la possibilitat d'aconseguir millores de rendiment únicament aplicant nous coneixements de medici-

na esportiva, biomecànica del moviment i metodologia d'entrenament. La capacitat del cos està arribant als seus límits màxims, fins al punt que ja s'estan realitzant experiments per assolir una millora del rendiment mitjançant la manipulació genètica.

- Es pot observar un boom de noves competicions d'esport d'alt rendiment on s'esperen excel·lents rendiments i noves marques que sobrecarreguen cada vegada més el cos.
- L'èxit esportiu és cada vegada més important pels ingressos econòmics i la carrera esportiva i l'increment d'ingressos suposa alhora l'acceptació de riscos més grans, bo i reduint-se així el llindar de rebuig a la ingestió de substàncies prohibides.
- La incertesa de si d'altres atletes estaran utilitzant, en una competició, substàncies dopants, propicia que se'n faci ús per tal de no acabar en el grup de perdedors.

En aquesta situació el dopatge es converteix en una estratègia racional en la cursa cap a l'èxit en les grans competicions i cap a la victòria i els rècords. Per aquest motiu el dopatge tampoc no és, en realitat, el problema, seria erroni rebutjar-lo i personalitzar-lo com una conducta fraudulenta i criminal. El dopatge és més la conseqüència d'un concepte de l'esport que, mitjançant la tecnologia, aconsegueix un constant increment dels rendiments. Es tracta, doncs, d'un problema fonamental d'un sistema que exigeix cada vegada rendiments més grans i competicions més emocionants, difícils d'aconseguir només amb mitjans naturals.

Tanmateix, cal mantenir les aparences; es construeix una façana que continuï garantint la credibilitat d'un esport net. Aquesta façana es construeix de la forma següent:

- Se subratlla públicament l'especial importància de la lluita contra el dopatge.
- Se celebren congressos científics on es demostra de portes enfora, mitjançant molts estudis empírics, la importància i l'atenció que mereix el problema.

- Es posa de relleu el caràcter no comercial d'un esport basat en els “vells” ideals.
- Es fa una crida al sentit de responsabilitat, a la racionalitat i a l'idealisme dels atletes.
- S'instrumentalitzen polítics destacats, que exigeixen en declaracions públiques un “esport net”.
- Es destaca de forma propagandística la quantitat de controls de dopatge que es porten a terme.
- Es discrimina els atletes que són descoberts utilitzant substàncies dopants i es critica la seva personalitat “feble”, poc esportiva, o se'ls considera víctimes d'uns entrenadors massa ambiciosos, però no se'ls identifica com un símptoma del perill que el dopatge suposa per a l'esport.

Però tot això són elements d'una façana externa destinada a mantenir i assegurar la imatge d'un esport net, que emmascari el fet que el dopatge és un factor important perquè l'esport d'alt rendiment pugui continuar obtenint uns recursos econòmics imprescindibles per al seu desenvolupament. I és que l'ètica costa diners i qui renuncia a ingerir substàncies dopants té menys oportunitats d'aconseguir la victòria i pot estar (gairebé) segur que el seu contrincant utilitza aquestes substàncies.

La 'tecnològització' de l'esport

Mentre es discuteix intensament sobre el problema del dopatge, s'oblida sovint que els rendiments esportius –sobretot els de l'esport d'alt rendiment– depenen de l'existència dels últims coneixements i progressos científics i tecnològics. En moltes modalitats esportives, aquestes dècimes de segon, aquests centímetres finals que decideixen la victòria o la derrota, depenen de les possibilitats que ofereix la tecnologia més moderna en el desenvolupament dels aparells esportius, etc. Sovint es tracta de coneixements científics i tecnològics secrets, als quals en molts casos –conec aquest tema a Alemanya– no és possible accedir des

de l'exterior. ¿Què ens impedeix de catalogar això com una mena de “dopatge tecnològic”, atès que aquí també es trenca el principi que en la competició cal oferir una igualtat de condicions per a individus que per definició ja són diferents? Els esportistes ja no es troben en la mateixa línia de sortida, però les diferències corporals individuals no han d'ésser compensades de forma artificial, encara que això és precisament el que s'esdevé quan es té accés als coneixements científics i tecnològics. L'esport depèn excessivament de la ciència i la tècnica d'enginyeria (Heinemann, 2001).

L'esport com a fenomen cultural

La igualtat d'oportunitats no s'ha d'interpretar solament com a igualtat d'oportunitats en la línia de sortida. És més àmplia, es refereix també al fet que la meta sigui l'adequada. Podem interpretar el terme “adequada” de la forma següent: el que s'exigeix en l'esport o en les diferents modalitats esportives als atletes ha de ser factible per a tots els participants en igual mesura. Aquesta condició no es compleix en cap mesura en l'esport modern pels motius següents:

L'esport té, a) un origen europeu i b) està relacionat amb uns valors que poden definir-se com a valors típics de la classe mitjana (masculina) de les societats europees. Entre aquests valors es troba l'actitud i la capacitat, la temptació de resistir-se a una satisfacció immediata de les necessitats i els desigs i de reprimir-los en nom d'un objectiu a llarg termini; el control de la violència física, les agressions i emocions; l'actitud per fer realitat plans conscients; l'ètica de la responsabilitat personal, l'autonomia i la iniciativa pròpia. El quadre de valors de la classe mitjana destaca com a positives les bones relacions personals amb la major quantitat de gent possible, exigeix al mateix temps una competitivitat impersonal, en la qual es pugui desenvolupar la capacitat intel·lectual, corporal i social; a això s'hi afegeix la gran consideració que rep el resultat visible com a prova de les pròpies capacitats i esforços. Tots aquests valors es transmeten i inculquen ja abans d'ini-

ciar-se les activitats esportives, sobretot en la socialització familiar.

Dit d'una altra manera, això significa: qui no procedeix d'aquest àmbit cultural, té menys possibilitats d'èxit en aquest esport de característiques tan marcadament europees. Pot parlar-se d'una tirania dels valors masculins de les classes mitjanes europees-nord-americanes.

N'hi ha molts exemples, d'això; aquí aportaré els més significatius: els Jocs Olímpics.

Totes les modalitats esportives incloses als Jocs Olímpics –tret del Judo– tenen el seu origen en l'àmbit cultural europeu o nord-americà. Això s'esdevé també amb els últims esports inclosos al programa dels Jocs Olímpics: Vòlei platja, Surf de neu i Triatló.

Podem veure les conseqüències d'aquest fet a continuació: les cinc anelles olímpiques de la mateixa mida i entrelaçades entre elles –presentades per primera vegada en 1920 als Jocs d'Amsterdam– són un símbol d'igualtat i companyonia entre els cinc continents que representen les anelles en l'àrea de l'esport. Però, com és la realitat d'aquesta promesa simbòlica? Aquestes anelles modificarien radicalment el seu aspecte si la seva mida representés la proporció de medalles que cada continent ha guanyat en tots els jocs d'hivern i estiu: l'harmònica imatge de les cinc anelles es convertiria en una figura grotesca: 67 % Europa; 22 % Amèrica, 6 % Àsia 2 % l'Àfrica i 3 % Austràlia/Oceania. Aquesta distribució no ha sofert grans modificacions en les últimes dècades com es veu en l'exemple del repartiment de medalles a Seül, Barcelona i Atlanta: Europa 58 %; Amèrica 20 %; Àfrica 3 %, Austràlia/ Oceania 5 %. Ja en pàgines anteriors hem parlat de la importància del poder. Les xifres següents donen testimoni d'aquest fet: si existís un índex de poder per a la “família olímpica”, que es troba organitzada en les organitzacions esportives internacionals –distribuïdes per continents–, arribaríem a la proporció següent: 61 % Europa, 18 % Amèrica; 10 % Àsia; 8 % l'Àfrica; 3 % Austràlia/Oceania. En el rerefons de la distribució de medalles es troba una distribució extremadament desigual de poder i influència; es reflecteix també aquí el rang d'importància d'Europa (Jütting, 2001).

El respecte als principis ètics com a condició vital per a l'esport

La meua tesi és, doncs, que l'atemptat continuat i massiu contra aquestes regles ètiques de l'esport i la idea fonamental d'aquest pot convertir-se en una amenaça per a l'esport –si més no, per al d'alt rendiment–. Això es detecta clarament en analitzar amb més deteniment la dependència social de l'esport i les seves condicions:

L'esport d'alt rendiment depèn, per sobreviure, dels resultats de l'economia, els mitjans de comunicació, la ciència de l'esport i la política; aquesta dependència, però, és asimètrica: l'aportació dels resultats de l'esport d'alt rendiment als altres sectors és menys significativa que els beneficis que aquest esport d'alt rendiment rep dels altres sectors per garantir la pròpia existència. Formulats de forma concisa: l'economia, la política, la ciència, els mitjans de comunicació, poden sobreviure sense l'esport, però no a la inversa. Això ja s'ha raonat en l'apartat “Dopatge”.

Per a nosaltres és absolutament inimaginable que l'economia no continués funcionant sense dificultats, que s'enfonsés el sistema sanitari, que s'apaguessin per sempre més la ràdio i la televisió, que ja no poguéssim disposar dels últims avenços científics i tècnics, que tots els polítics se n'anessin de vacances una temporada a Tenerife, i és per això que continua existint l'economia, encara que s'atempti sovint contra els drets humans, continuem confiant en el sistema sanitari, encara que es produeixin negligències mèdiques, no podem “fer desaparèixer” la política, encara que existeixi la corrupció i la ineptitud. Per contra, és més fàcil prescindir de l'esport d'alt rendiment. L'economia trobaria ben aviat d'altres herois per fer publicitat dels seus productes, els mitjans de comunicació trobarien de seguida d'altres esdeveniments emocionants amb què atreure lectors i espectadors, la política no seria gaire millor ni pitjor, si no es pogués expressar mitjançant l'esport, els científics de l'esport se centrarien sense dificultat en altres objectes interessants d'investigació. Compromès i debatut, tots ells poden prescindir de l'esport d'alt rendiment.

Cal esmentar una altra forma de lesionar els drets humans, que en l'esport sovint queda encoberta: les pilotes de futbol, les d'handbol, i d'altres, les sabates d'esport, la roba d'esport, etc., es fabrica majoritàriament a països del Tercer Món, en condicions que no es corresponen gens ni mica amb la nostra idea de treball digne (Font: Fons documental del CIO).

Encara que el públic interessat en l'esport estigués, de bon principi, molt afectat per la desaparició de l'esport d'alt rendiment, cal pensar que –si més no a Alemanya– solament un 35 % de la població segueix habitualment com a espectador i com a lector els esdeveniments esportius; tampoc per a ells no s'enfonsaria el món si haguessin de renunciar a les transmissions esportives; el públic trobaria aviat en altres esdeveniments, programes musicals, sèries policíacques, etc., entreteniment i alternatives de lleure (Schimank, 2001).

Això no és una visió nova ni sorprenent, Carl Diem ho va definir amb una fórmula senzilla ja fa força temps: encara que l'esport pugui ser la millor activitat secundària del món, fet i fet, només es tracta d'una cosa secundària.

La conseqüència d'aquesta dependència unilateral de l'esport és que aquest ha de posar tots els mitjans per aconseguir la simpatia i el beneplàcit de l'economia, dels mitjans de comunicació, de la política, etc., i també del públic; no pot decebre'ls, perquè això implicaria la seva fi. Això va quedar prou clar en el tractament de la problemàtica del dopatge; per això l'esport d'alt rendiment no es pot permetre cap "ensopegada", ha de presentar sempre una conducta virtuosa i exemplar, ben al contrari que l'economia, la política,

la ciència i els mitjans de comunicació, que encara que atemptin amb tota facilitat i freqüència contra qualsevol valor fonamental de la societat ningú no es plantejaria realment la possibilitat d'eliminar-los.

A hores d'ara, encara no s'observa que el públic s'allunyi horroritzat de l'esport quan van apareixent, un cop rere l'altre, escàndols de dopatge –ni tan sols al ciclisme, que ha fet parlar molt pels casos de dopatge. Això podria ser degut al fet que els responsables, ara com ara, han pogut justificar i dissimular els escàndols de dopatge com a errors individuals i, per tant, com a actuacions individualment sancionables. Però quan l'esport d'alt rendiment es converteixi en un tema constant dels informes criminals, l'economia, els mitjans de comunicació i la política se'n distanciaran horroritzats –encara que només sigui en aparença. Aleshores, l'esport esdevindrà realment una cosa secundària, però ja no serà la millor de les activitats secundàries.

Bibliografia

- Clarkson, M. B. (1995). A stakeholder framework for analysing and evaluating corporate performance. *Academy of Management Review*, 20.
- Feeman, E. i Evan, W. (1993). A stakeholder theory of the modern corporation. A G.

Chryssides i J. Kaler (eds.), *An introduction to business ethics*. London.

- Heinemann, K. (1995). *Einführung in die Ökonomie des Sports*. Schorndorf.
- (2001a). *Die Technologisierung des Sports – eine sozio-ökonomische Analyse*. Schorndorf: Hofmann.
- (2001b). Els valors de l'esport. Una perspectiva sociològica. *Apunts. Educació Física i Esports* (64), 17-25.
- (2004). *Sportorganisationen – gestalten und verstehen*. Schorndorf: Hofmann.
- Hermes, E. (1991). Der religiöse Sinn der Moral. Unzeitgemässe Betrachtung zu den Grundlagen einer Ethik der Unternehmensführung. A H. Steinmann i A. Löhr (Hrsg.), *Unternehmensethik, Metzlersche Verlagsbuchhandlung*. Stuttgart.
- Jütting, D. (2001). Olympischer Sport und kulturelle Hegemonie – Zur globalen Expansion eines europäischen Kulturmodells. A H. Digel (Hrsg.), *Spitzensport – Chancen und Probleme*. Schorndorf: Hofmann.
- Kidd, B. i Donnelly, P. (2000). Human rights in sports. *International Review for the Sociology of Sport*. 35/2.
- König, E. (2001). Die Dialektik von Humanität und Anthropotechnik im Spitzensport. A H. Digel (Hrsg.), *Spitzensport – Chancen und Probleme*. Schorndorf: Hofmann.
- Lammers, J. i Schmitz, O. (1995). *Der moralische Handlungsspielraum von Unternehmen – eine institutionenökonomische Perspektive*. Marburg: Metropolis-Verlag.
- Lehnertz, K. (1991). Techniktraining. A H. Rieder i K. Lehnertz (Hrsg.), *Bewegungslernen und Techniktraining*. Schorndorf: Hofmann.
- Löhr, A. (1991). *Unternehmensethik und Betriebswirtschaftslehre*. Stuttgart.
- Messing, M. i Emrich, E. (1996). Sozialphilosophie des Sports. A H. Haag (Hrsg.) *Sozialphilosophie – ein Handbuch*. Schorndorf: Hofmann.
- Pronger, B. (2002). *Body Fascism – Salvation in the Technology of Physical Fitness*. Toronto.
- Schimank, U. (2001). Die gesellschaftliche Entbehrlichkeit des Spitzensports und das Dopingproblem. A H. Digel (Hrsg.), *Spitzensport – Chancen und Probleme*. Schorndorf: Hofmann.
- Winkler, J. i Karhausen, R. (1985). *Verbände im Sport*. Schorndorf: Hofmann.